

LINGUA e LETTERATURA LATINA
ESERCITAZIONI DI LATINO
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
LETTERATURA e FILOLOGIA LATINA

prova scritta

Il matrimonio presso i Germani

Severa illic matrimonia, nec ullam morum partem magis laudaveris. Nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. Intersunt parentes et propinqui ac munera probant, munera non ad delicias muliebres quaesita nec quibus nova nupta comatur, sed boves et frenatum equum et scutum cum framea gladioque. In haec munera uxor accipitur, atque in vicem ipsa armorum aliquid viro adfert: hoc maximum vinculum, haec arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogitationes et bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque; hoc iuncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant.

LINGUA e LETTERATURA LATINA
ESERCITAZIONI DI LATINO
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
LETTERATURA e FILOLOGIA LATINA

prova scritta

Nell'esercizio dell'autorità non conviene la severità

In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non unum est imperandi genus: imperat princeps civibus suis, pater liberis, praeceptor discentibus, tribunus vel centurio militibus. Nonne pessimus pater videbitur qui adsiduis plagis liberos etiam ex levissimis causis compescet? Uter autem praeceptor liberalibus studiis dignior, qui excarnificabit discipulos, si memoria illis non constiterit, an qui monitionibus et verecundia emendare et docere malit? Tribunum centurionemque da saevum: desertores faciet, quibus tamen ignoscitur. Numquid enim aequum est gravius homini et durius imperari quam imperatur animalibus mutis? Atqui equum non crebris verberibus exterret domandi peritus magister: fiet enim formidulosus et contumax, nisi eum blandiente tactu permulseris.

~~103~~

LINGUA e LETTERATURA LATINA
ESERCITAZIONI DI LATINO
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
LETTERATURA e FILOLOGIA LATINA

prova scritta

Artemisia , sposa di Mausolo

Artemisia Mausolum virum amasse fertur supra omnis amorum fabulas ultraque affectionis humanae fidem. Mausolus autem fuit, ut M. Tullius ait, rex terrae Cariae, ut quidam Graecarum historiarum scriptores, provinciae praefectus. Is Mausolus ubi fato perfunctus inter lamenta et manus uxoris funere magnifico sepultus est, Artemisia, luctu atque desiderio mariti flagrans uxor, ossa cineremque eius mixta odoribus contusaque in faciem pulveris aquae indidit ebibitque multaque alia violenti amoris indicia fecisse dicitur. Molita quoque est ingenti impetu operis conservandae mariti memoriae sepulcrum illud memoratissimum dignatumque numerari inter septem omnium terrarum spectacula. Id monumentum Artemisia cum dis manibus sacris Mausoli dicaret, agona, id est certamen laudibus eius dicundis, facit ponitque praemia pecuniae aliarumque rerum bonarum amplissima.

GELL. 10, 18, 1-5

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° I.)

Il dolore è il destino dell'uomo:
le lacrime vanno risparmiate

Diutius accusare fata possumus, mutare non possumus: stant dura et inexorabilia; nemo illa convicio, nemo fletu, nemo causa movet; nihil umquam ulli parcunt nec remittunt. Proinde parcamus lacrimis nihil proficientibus. Nam lacrimis nostris nisi ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnis aedum mortalis circumspice, larga ubique flendi et adsidua materia est: alium ad cotidianum opus laboriosa egestas vocat, alium ambitio numquam quieta sollicitat, alius divitias quas optaverat metuit et voto laborat suo, alium solitudo, alium favor torquet, alium semper vestibulum obsidens turba; hic habere se dolet liberos, hic perdidisse: lacrimae nobis deerunt antequam causae dolendi. Non vides qualem nobis vitam rerum natura promiserit, quae primum nascentium hominum fletum esse voluit? Sic vitam agimus, ideoque moderate id fieri debet a nobis quod saepe faciendum est et, si non finire lacrimas, at certe reservare debemus.

LETTERATURA LATINA

STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta

CINCINNATO DITTATORE

Cum dictatorem dici placeret qui rem perculsam restitueret, L. Quinctius Cincinnatus consensu omnium dicitur.

Operae pretium est audire qui omnia prae divitiis humana spernunt neque honori magno locum neque virtuti putant esse, nisi ubi effuse affluent opes.

Spes unica imperii populi Romani, L. Quinctius trans Tiberim quattuor iugerum colebat agrum, quae prata Quinctia vocantur. Ibi ab legatis, salute data in vicem redditaque, rogatus ut (quod bene verteret ipsi rei publicae) togatus mandata senatus audiret, togam proferre e tugurio proferre uxorem Raciliam iubet. Qua simul absterso pulvere ac sudore velatus processit, dictatorem eum legati gratulantes consalutant, in urbem vocant, qui terror in exercitu sit exponunt.

Et illa quidem nocte nihil praeterquam vigilatum est in urbe.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Omero ed Esiodo

Clarissimum deinde Homeri illuxit ingenium, sine exemplo maximum, qui magnitudine operis et fulgore carminum solus appellari poeta meruit; in quo hoc maximum est, quod neque ante illum, quem ipse imitaretur, neque post illum, qui eum imitari posset, inventus est. Neque quemquam alium, cuius operis primus auctor fuerit, in eo perfectissimum praeter Homerum et Archilochum reperiemus.

Huius temporis aequalis Hesiodus fuit, circa CXX annos distinctus ab Homeri aetate, vir perelegantis ingenii et mollissima dulcedine carminum memorabilis, otii quietisque cupidissimus, ut tempore tanto viro, ita operis auctoritate proximus. Qui vitavit ne in id quod Homerus incideret, patriamque et parentes testatus est, sed patriam, quia multatus ab ea erat, contumeliosissime.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Strano suicidio delle fanciulle milesie

Plutarchus in librorum quos περὶ ψυχῆς¹ inscripsit primo, cum de morbis dissereret in animos hominum incidentibus, virgines dixit Milesii nominis, fere quot tum in ea civitate erant, repente sine ulla evidenti causa voluntatem cepisse obeundae mortis ac deinde plurimas vitam suspendio amisisse. Id cum accideret in dies crebrius neque animis earum mori perseverantium medicina adhiberi quiret², decrevisse Milesios ut virgines quae corporibus suspensis demortuae forent, ut hae omnes nudae cum eodem laqueo qui³ essent praevinctae efferrentur. Post id decretum virgines voluntariam mortem non petisse, pudore solo deterritas tam inhonesti funeris.

- 1. = de anima
- 2. = posset
- 3. = quo

~~_____~~
Gell. 15, 10

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta

Plinio all'imperatore Traiano

Cum diversam partem provinciae circumirem, Nicomediae vastissimum incendium multas privatorum domos et duo publica opera quamquam via interiacente, Gerusian et Isëon, absumpsit. Est autem latius sparsum primum violentia venti, deinde inertia hominum, quos satis constat otiosos et immobiles tanti mali spectatores perstitisse. Et alioqui nullus usquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et haec quidem, ut iam praecepi, parabuntur.

Tu, domine, dispice, an instituendum putes collegium fabrorum dumtaxat hominum CL. Ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur neve iure concesso in aliud utatur; nec erit difficile custodire tam paucos.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta

Plinio il giovane risponde a Tacito

Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago; nam video morti eius, si celebretur a te, immortalem gloriam esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu quasi semper victurus occiderit, quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit, multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda aut scribere legenda, beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, depono etiam, quod iniungis.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Cicerone dall'esilio scrive alla moglie e ai figli
(Durazzo, novembre 58 a.C.)

Accepi ab Aristocrito tres epistulas, quas ego lacrimis prope delevi. Conficior enim maerore, mea Terentia, nec meae me miseriae magis excruciant, quam tuae vestraeque. Ego autem hoc miserior sum, quam tu, quae es miserrima, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrum, sed culpa mea propria est. Meum fuit officium vel legatione vitare periculum, vel diligentia et copiis resistere, vel cadere fortiter. Hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. Quare cum dolore conficior, tum etiam pudore. Pudet enim me uxori meae optimae, suavissimis liberis virtutem et diligentiam non praestitisse. Spes autem salutis pertenuis ostenditur.

**LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA**

prova scritta (2° I.)

Il poeta Archia

Nam ut primum ex pueris excessit Archias atque ab eis artibus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit, primum Antiochiae (nam ibi natus est loco nobili) celeriter antecellere omnibus ingenii gloria coepit. Post in ceteris Asiae partibus cunctaque Graecia sic eius adventus celebrabantur ut famam ingenii exspectatio hominis superaret.

Itaque hunc et Tarentini et Locrenses et Regini et Neapolitani civitate ceterisque praemiis donarunt.

Hac tanta celebritate famae cum esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule et Catulo.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Gerolamo afferma la superiorità della verginità sulle nozze

Laudo nuptias, laudo coniugium, sed quia virgines generant: lego de spinis rosas, de terra aurum, de conca margaritum. Numquid, qui arat, tota die arabit? Nonne et laboris sui fruge laetabitur? Plus honorantur nuptiae, quando, quod de illis nascitur, plus amatur. Quid invides, mater, filiae? Tuo lacte nutrita est, tuis educta visceribus in tuo adolevit sinu, tu illam sedula pietate servasti: indignaris, quod noluit militis uxor esse, sed Regis? Grande tibi beneficium praestitit: socrus Dei esse coepisti. At, si tibi placet scire, quot molestiis virgo libera, quot uxor adstricta sit, lege Tertulliani ad amicum philosophum et de virginitate alios libellos.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Alessandro e il nodo di Gordio

Alexander urbe in dicionem suam redacta Iovis templum intrat. Vehiculum, quo Gordium, Midae patrem, vectum esse constabat, aspexit. Notabile erat iugum adstrictum compluribus nodis in semetipsos implicatis et celantibus nexus. Incolis deinde adfirmantibus editam esse oraculo sortem, Asiae potiturum, qui inexplicabile vinculum solvisset, cupido incessit animo sortis eius explendae. Circa regem erat et Phrygum turba et Macedonum, illa expectatione suspensa, haec sollicita ex temeraria regis fiducia. Ille nequiquam diu luctatus cum latentibus nodis « Nihil » inquit « interest, quomodo solvantur », gladioque ruptis omnibus loris oraculi sortem vel elusit vel implevit.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° I.)

Le Sabine impediscono la guerra tra i loro padri e i loro mariti

Tum Sabinae mulieres, quarum ex iniuria bellum ortum erat, victo malis muliebri pavore, ausae se inter tela volantia inferre, ex transverso impetu facto dirimere¹ infestas acies, dirimere¹ iras, hinc patres, hinc viros orantes, ne se sanguine nefando soceri generique respergerent. "Si adfinitatis inter vos, si conubii piget, in nos vertite iras; nos causa belli, nos vulnerum ac caedium viris ac parentibus sumus; melius peribimus quam sine alteris vestrum viduae aut orbae vivemus". Movet haec res cum multitudinem tum duces; silentium et repentina fit quies; inde ad foedus faciendum duces prodeunt. Nec pacem modo sed civitatem unam ex duabus faciunt.

¹ infinito storico

2. lettera

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Cicerone e Scaevola l'augure

Quintus Mucius augur multa narrare de C. Laelio socero suo memoriter et iucunde solebat nec dubitare illum in omni sermone appellare sapientem. Ego autem a patre ita eram deductus ad Scaevolam, sumpta virili toga, ut, quoad possem et liceret, a senis latere numquam discederem. Itaque multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breviter et commode dicta memoriae mandabam fierique studebam eius prudentia doctior. Quo mortuo, me ad pontificem Scaevolam contuli, quem unum nostrae civitatis et ingenio et iustitia praestantissimum audeo dicere. Sed de hoc alias: nunc redco ad augurem.

Itaque tum Scaevola exposuit nobis sermonem Laeli de amicitia, habitum ab illo secum et cum altero genero, C. Fannio, Marci filio, paucis diebus post mortem Africani.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

I lutti di Elvia, madre di Seneca

Nullam tibi fortuna vacationem dedit a gravissimis luctibus, ne natalem quidem tuum excepit: amisisti matrem statim nata, immo dum nasceris, et ad vitam quodam modo exposita es. Crevisti sub noverca, quam tu quidem omni obsequio et pietate, quanta in filia conspici potest, matrem fieri coegisti; nulli tamen non magno constitit etiam bona noverca. Avunculum indulgentissimum, optimum ac fortissimum virum, cum adventum eius expectares, amisisti; et ne saevitiam suam fortuna leviolem diducendo faceret, intra tricesimum diem carissimum virum, ex quo mater trium liberorum eras, extulisti. Lugenti tibi luctus nuntiatus est omnibus quidem absentibus liberis, quasi de industria in id tempus coniectis malis tuis ut nihil esset ubi se dolor tuus reclinaret.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Servio Sulpicio Rufo annuncia a Cicerone l'assassinio di
Marco Claudio Marcello (suo collega di consolato alcuni anni avanti)

Cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nuntiavit M. Marcellum, collegam nostrum, post cenae tempus a P. Magio Cilone, familiare eius, pugione percussum esse et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperari tamen eum vivere posse. Magium se ipsum interfecisse postea; se a Marcello ad me missum esse qui haec nuntiaret et rogaret uti medicos ei mitterem. Itaque medicos coegi et e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piraeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis in quibus erat scriptum paulo ante lucem Marcellum diem suum obisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte adfectus est.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA.TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
STORIA della LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Alessandro Magno alla testa dell'esercito
macedone affronta l'esercito persiano

Iam in conspectu, sed extra teli iactum utraque acies erat, cum priores Persae inconditum et trucem sustulere clamorem. Redditur et a Macedonibus, maior exercitus numero, iugis montium vastisque saltibus percussus: quippe semper circumiecta nemora petraeque, quantamcumque accepere vocem, multiplicato sono referunt.

Alexander ante prima signa ibat identidem manu suos inhibens, ne suspensi acius ob nimiam festinationem concitato spiritu capesserent proelium. Cumque agmini obequitaret, varia oratione, ut cuiusque animis aptum erat, milites adloquebatur. Macedones, tot bellorum in Europa victores, inveteratae virtutis admonebantur: illos non Persis modo sed etiam omnibus gentibus imposituros iugum: Macedonum provincias Bactra et Indos fore.

5

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Un pensiero del filosofo Panezio

“Vita - inquit - hominum, qui aetatem in medio rerum agunt ac sibi suisque esse usui volunt, negotia periculaque ex improvise adsidua et prope cotidiana fert. Ad ea cavenda atque declinanda perinde esse oportet animo prompto semper atque intento ut sunt athletarum qui pancratiastae vocantur. Nam sicut illi ad certandum vocati proiectis alte brachiis consistunt caputque et os suum manibus oppositis quasi vallo praemuniunt membraque eorum omnia, priusquam pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt aut ad faciendos parata, ita animus atque mens viri prudentis adversus vim et petulantias iniuriarum omni in loco atque in tempore prospiciens debet esse, nusquam conivens, nusquam aciem suam flectens.”

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Al giuramento si deve tener fede

Sed, ut laudandus Regulus in conservando iure iurando, sic decem illi, quos post Cannensem pugnam iuratos ad senatum misit Hannibal, se in castra redituros ea, quorum erant potiti Poeni, nisi de redimendis captivis impetravissent, si non redierunt, vituperandi. De quibus non omnes uno modo. Nam Polybius, bonus auctor in primis, ex decem nobilissimis, qui tum erant missi, novem revertisse dicit re a senatu non impetrata; unum ex decem, qui paulo post quam erat egressus e castris redisset, quasi aliquid esset oblitus, Romae remansisse. Reditu enim in castra liberatum se esse iure iurando interpretabatur, non recte; fraus enim distringit, non dissolvit periurium. Fuit igitur stulta calliditas, perverse imitata prudentiam. Itaque decrevit senatus, ut ille veterator et callidus victus ad Hannibalem duceretur.

7

**LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
LINGUA LATINA**

prova scritta (2° l.)

Stranezze di Caligola

Nec minore livore ac malignitate quam superbia saevitiaque paene adversus omnis aevi hominum genus grassatus est. Statuas virorum inlustrium ab Augusto ex Capitolina area in campum Martium conlatas ita subvertit atque disiecit, ut restitui salvis titulis non potuerint, vetuitque posthac viventium cuiquam usquam statuam aut imaginem nisi consulto et auctore se poni. Cogitavit etiam de Homeri carminibus abolendis, "cur enim sibi non licere" dicens, "quod Platoni licuisset, qui eum e civitate quam constituebat eiecerit?" Sed et Vergilii ac Titi Livi scripta et imagines paulum afuit quin ex omnibus bibliothecis amoveret, quorum alterum ut nullius ingenii minimaeque doctrinae, alterum ut verbosum in historia negligentemque carpebat.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

EURIPIDE

Euripidi poetae matrem Theopompus agrestia olera vendentem victum quaesisse dicit. Patri autem eius nato illo responsum est a Chaldaeis eum puerum, cum adolevisset, victorem in certaminibus fore; id ei puero fatum esse. Pater interpretatus athletam debere esse roborato exercitatoque filii sui corpore Olympiam certaturum eum inter athletas pueros deduxit. Ac primo quidem in certamen per ambiguum aetatem receptus non est, post Eleusino et Theseo certamine pugnavit et coronatus est. Mox a corporis cura ad excolendi animi studium transgressus auditor fuit physici Anaxagorae et Prodici rhetoris, in morali autem philosophia Socratis. Tragoediam scribere natus annos duodeviginti adortus est.

LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
LINGUA LATINA

prova scritta (2° l.)

Cicerone scrive a Gaio Curione

Epistularum genera multa esse non ignoras sed unum illud certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentis si quid esset quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset. Huius generis litteras a me profecto non exspectas. Tuarum enim rerum domesticos habes et scriptores et nuntios, in meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistularum genera duo, quae me magno opere delectant, unum familiare et iocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti non intellego. Iocerne tecum per litteras? Civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? Quid est quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem nisi de republica?

**LETTERATURA LATINA
LINGUA e LETTERATURA LATINA
LETTERATURA LATINA. TRADIZIONE e PERMANENZA
ESERCITAZIONI di LATINO
LINGUA LATINA**

prova scritta (2° I.)

Tradizioni dei Macedoni

Mos erat, ut supra dictum est, principibus Macedonum adultos liberos regibus tradere ad munia haud multum servilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant servatis noctium vicibus proximi foribus eius aedis, in qua rex adquiescebat. Per hos paelices introducebantur alio aditu, quam quem armati obsidebant. Idem acceptos ab agasonibus equos, cum rex ascensurus esset, admovebant comitabanturque et venantem et in proeliis, omnibus artibus studiorum liberalium exculti. Praecipuus honor habebatur, quod licebat sedentibus vesci cum rege. Castigandi eos verberibus nullius potestas praeter ipsum fuit. Haec cohors velut seminarium ducum praefectorumque apud Macedonas fuit: hinc habuere posteriores reges.